

Лекція № 9. Методичний супровід сенсорного розвитку дітей раннього віку в освітньому середовищі закладу дошкільної освіти

Одним із важливих питань реформування освіти, визначених у Державній національній програмі «Освіта» («Україна ХХІ століття»), є «оновлення змісту, форм і методів дошкільного виховання, відповідно до вікових особливостей дітей дошкільного віку».

Важливим чинником підвищення якості освіти є високий рівень компетентності педагога, який, у свою чергу, залежить від ефективності системи методичної роботи та методичного супроводу освітньої діяльності. «Методична робота у сучасному дошкільному закладі має бути максимально гнучкою, а саме сприяти розвитку творчості, ініціативи, підвищувати якість освітнього процесу. Вирішення окреслених завдань лежить у площині пошуку нового змісту, форм і методів роботи з педагогічним колективом».

Сучасне суспільство потребує особистостей, яким притаманне гнучке мислення, здатність вільно орієнтуватися у швидкоплинному світі, висувати й реалізовувати нестандартні цілі, готовність до постійних змін. Особливого значення набувають ці завдання у зв'язку з оновленням стандарту дошкільної освіти.

Базовим компонентом дошкільної освіти визначено, що особливої уваги потребує розвиток дитини як особистості, яка формується, засвоєння нею всього розмаїття досягнень суспільства та здатності використовувати набуті знання, уміння та навички в самостійній пізнавальній і творчій діяльності. Дошкільний вік є найбільш сприятливим для удосконалення діяльності органів чуття, одержання уявлень про оточуючий світ, тому сенсорне виховання, спрямоване на забезпечення повноцінного сенсорного розвитку дитини, з давніх часів зарубіжні та вітчизняні вчені вважали одним із основних напрямів дошкільного виховання.

Сенсорний розвиток вважають основою загального розумового розвитку дитини. Від того, як педагог розуміє механізми та закономірності перцептивного розвитку дитини, залежить напрям, підбір змісту, методів і засобів навчання і виховання дітей.

Сучасний етап розвитку дошкільної освіти характеризується пошуком нових підходів у педагогічній теорії та практиці, які враховують сучасні світові та європейські тенденції розвитку дошкільної освіти і водночас ґрунтуються на національних надбаннях, вітчизняній освіті і культурі, виокремити певні напрямки її дослідження:

- зміст та організацію методичного супроводу в контексті методичної роботи у закладах освіти різного рівня (І. Бех, Н. Василенко, М. Войцехівський, Н. Дудніченко, І. Жерносець, О. Зайченко, С. Муромець, С. Макаренко, І. Романюк, Л. Сисоєва, Т. Сорочан, Т. Сущенко та ін.);

- вивченням питань з проблеми організації методичного супроводу освітньої діяльності з практичного досвіду в закладах освіти (Г. Беленька, А. Богуш, Н. Гавриш, А. Гончаренко, Н. Дятленко, О. Коваленко, О. Корнеєва, О. Кочерга, К. Крутий, М. Машовець, Л. Меленець, О. Половіна, І. Романюк, Г. Смольникова та ін.);

- вивчення теоретико-методологічних основ сенсорного-пізнавального розвитку дітей дошкільного віку (Л. Божович, Л. Венгер, Л. Віготський, П. Гальперін, Д. Ельконін, О. Запорожець, О. Леонтьєв, Г. Леушина, О. Проскура, М. Подд'яков, Є. Тихєєва, О. Усова та ін.);

- формування сенсорно-пізнавальної компетентності у сучасній науковій літературі (Г. Беленька, А. Богуш, О. Брежнєва, Н. Голота, Л. Зайцева, О. Коваленко, О. Кононко, О. Кочерга, К. Крутий, М. Машовець, С. Ладивір, Т. Піроженко, Т. Степанова, О. Фунтікова, К. Щербакова та ін.). Серед досліджень останніх кількох років з означеного питання слід виділити дослідження О. Брежнєвої, Л. Зайцевої, Т. Степанової, О. Фунтікової та ін.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. На сьогодні існує велика кількість практичного матеріалу, присвяченого проблемі сенсорного розвитку дошкільників: методичні рекомендації, посібники, розроблені дидактичні ігри та вправи, окремі конспекти занять тощо.

Термін «методичний» трактується у двох значеннях: 1) послідовний, систематичний, який діє згідно з планом; 2) той, хто діє згідно з правилами методики, пов'язаний або відноситься до неї.

Слово «супровід» означає дію за значенням «супроводжувати, супроводити»: «Іти, їхати разом із ким-небудь як супутник; проводити когось до певного місця. Іти, їхати охороняючи» або «показуючи шлях комусь», «стежити за тим хто або що віддаляється, додавати що-небудь до чогось доповнювати чимось». Тобто, етимологічно поняття «супровід» розглядається як взаємодіяльність людей, що відбувається в соціальному оточенні й характеризується допомогою одного з них іншому. Близькими поняттями до «супроводу» є – «співробітництво», «допомога», «сприяння». Крім того, семантичний аналіз цього поняття дозволяє зробити висновки про наявність у змісті цього поняття трьох компонентів: суб'єктів-попутників, особу, що їх супроводжує та шлях, який вони проходять разом.

У сучасних психолого-педагогічних дослідженнях відсутнє єдине визначення і трактування поняття «методичний супровід».

Науковці визначають зміст методичного супроводу як комплекс взаємопов'язаних, організованих, цілеспрямованих дій, що спрямовані на надання допомоги педагогу у вирішенні ускладнень, які можуть виникати під час освітньої роботи. При цьому важливо, що учасники методичного супроводу мають стати рівноправними партнерами цієї взаємодії, хоча можуть мати різний рівень наукової підготовки або опанування практичного досвіду.

Сучасні дослідники зазначають, що на відміну від традиційних форм навчання, методичний супровід діяльності педагога має такі переваги: індивідуалізація та гнучкість; має більший потенціал інструментального характеру; у більшій мірі враховує динаміку розвитку як самого педагога, закладу, у якому він працює, так і системи постійної взаємодії в цілому; більш багатоаспектне, адже передбачає постійну взаємодію педагога з іншими суб'єктами навчання.

На векторності та адресності спрямованості методичного супроводу, що моделюється на засадах компетентнісного підходу (соціального, професійного й особистісного) залежно від індивідуальних запитів, потреб, мотивацій кожного конкретного педагога або педагогічного колективу, його професійних можливостей, наголошує С. Макаренко.

На основі проведених теоретичних наукових розвідок, науковцями було окреслено основні пріоритети методичного супроводу, а саме: методична підтримка протягом всього процесу навчання, зокрема, можливість отримання необхідної інформації в онлайн-режимі (Skype, електронна пошта, вебінар, веб-сайт тощо); урахування індивідуальних потреб, запитів, вимог кожного учасника методичного супроводу; застосування інтерактивних форм роботи.

Аналіз результатів науково-педагогічних досліджень дозволив з'ясувати, що методичний супровід розглядається як комплекс різних форм методичної роботи, яка є спеціально організованою, спланованою діяльністю. У процесі методичної роботи створюються сприятливі умови для наукового й методичного зростання всіх учасників освітнього процесу. Основною метою методичного супроводу є здійснення професійно- педагогічної самореалізації кожного члена педагогічного колективу.

«Сенсорика» (від лат. — орган чуттів, — відчуття) — поняття, що узагальнює відчуття; чуттєве пізнання об'єктивної дійсності за допомогою відчуттів і сприймань. Чуттєве відображення здійснюється через зорові, слухові, нюхові, тактильні (дотикові) аналізатори.

«Розвиток» як філософська категорія містить наступні важливі складові: рух, процес, зміна. «Розвиток – дія, процес, унаслідок якого відбувається зміна якості чого-небудь, перехід від одного якісного стану до іншого, вищого. Направленість (спрямованість), як характерна ознака розвитку, забезпечує в системі процеси виникнення і накопичення змін, що згодом ведуть до появи (виникнення) нової якості – від спадаючого до висхідного; від старого до нового; від простого до складного; від випадкового до необхідного».

За твердженням Д. Ельконіна, розвиток «характеризується якісними змінами психічної функції, виникненням в ній певних новоутворень». Розвиток психічних процесів у людини розглядається в таких аспектах:

- інтелектуальному – інтелектуальний розвиток;
- вольовому – вольовий розвиток;
- емоційному – емоційний розвиток;
- фізичному – фізичний розвиток.

Інтелектуальний розвиток містить розвиток трьох взаємопов'язаних процесів: розвиток мислення; розвиток пам'яті; розвиток уваги, що в свою чергу, є основою сприймання. Сприймання, як складна пізнавальна діяльність, включає в себе цілу систему перцептивних дій, які дозволяють виявити об'єкт сприймання, пізнати його, виміряти, оцінити. Спосіб пізнання навколишнього світу, в основі якого лежить робота органів чуття називають – сенсорний розвиток.

Успішність розумового, фізичного, естетичного виховання значною мірою залежить від рівня сенсорного розвитку дітей, тобто від того наскільки досконало дитина чує, бачить, відчуває оточуюче.

Термін «сенсорно-пізнавальний розвиток» в педагогічній літературі з'явився досить недавно. В Базовому компоненті дошкільної освіти (2012 р.) визначені такі змістовні складові освітньої лінії «Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі»: сенсорні еталони, пізнавальна активність, елементарні математичні уявлення. Сенсорно-пізнавальна освітня лінія БКДО спрямована на інтеграцію змісту дошкільної освіти, формування у дітей пошуково-дослідницьких умінь, елементарних математичних уявлень, цілісної картини світу, компетентної поведінки в різних життєвих ситуаціях. У зазначеній освітній лінії визначені державні вимоги до рівня освіченості, розвиненості та вихованості дитини 6 (7) років, тобто кінцевий показник набутих компетенцій випускником дошкільного навчального закладу перед вступом його до школи.

Під пізнавальною активністю науковці розуміють самостійну, ініціативну діяльність дитини, спрямовану на пізнання навколишньої

дійсності (як прояв допитливості) й зумовлену необхідністю розв'язати завдання, що постають перед нею у конкретних життєвих ситуаціях.

Енциклопедія освіти поняття «пізнавальна активність» розтлумачує як рису особистості, яка виявляється в її ставленні до процесу пізнання, що передбачає стан готовності, прагнення до самостійної пізнавальної діяльності, спрямованої на оволодіння індивідом соціального досвіду, накопичених людством знань, способів діяльності.

Провідною технологією методичної роботи, що найбільше відповідає сучасним вимогам, стає методичний супровід – сукупність різноманітних форм партнерської взаємодії суб'єктів освіти, заходів, що забезпечують допомогу фахівцям у подоланні труднощів протягом усієї професійної діяльності. Сучасні дослідники зазначають, що на відміну від традиційних форм навчання, методичний супровід діяльності педагога має такі переваги:

- індивідуалізація та гнучкість; має більший потенціал інструментального характеру;
- у більшій мірі враховує динаміку розвитку як самого педагога, закладу, у якому він працює, так і системи постійної взаємодії в цілому;
- більш багатоаспектне, адже передбачає постійну взаємодію педагога з іншими суб'єктами навчання.

Серед видів супроводу за змістом розрізняють діагностичний, інформаційний, навчальний, методичний, науковий, а також консультаційний, експертний, організаційний, мережевий та сервісний супровід. Оскільки в системі методичної роботи зазначені види супроводу інтегруються за змістом, то всі вони розглядаються як науково-методичний супровід.

Дослідниця Т. Сорочан виокремлює такі основи науково-методичного супроводу, а саме: демократичність, ситуація вибору, самореалізація, співтворчість, а також формулює визначення поняття науково-методичного супроводу як суб'єкт-суб'єктної професійної взаємодії на тлі опанування та впровадження в освітній процес інноваційних методик, технологій.

Реалізація змісту методичної діяльності передбачає добір певних форм методичного супроводу. Традиційно система організації методичної роботи поєднує індивідуальні, групові, масові форми. Враховуючи завдання саме сенсорно-пізнавального розвитку дітей раннього віку, а також проблеми у ряду педагогів щодо організації цього напряму освітньої діяльності з дітьми, на нашу думку найбільш ефективними тут можуть бути тренінги, ділові ігри, воркшопи, квести, дискусії, майстер-класи, кейс-метод тощо. Усі вони мають

готуватись і проводитись лише на основі діагностування педагогів.

З огляду на те, що методичний супровід здійснюється як онлайн, так і офлайн, можуть бути запропоновані такі методичні заходи. Зокрема, це – вебінари, мультитренінги, фокус-групи, тематичні квести, онлайн-дошки або стіни Padlet, підготовка тематичних лепбуків професійної майстерності, професійне портфоліо педагога та ін. Широкого застосування останнім часом набули використання у організації методичного супроводу окремих підгруп педагогів хмарні технології, зокрема, програм і сервісів Google Meet, Zoom, Sign Up Free, Google Classroom, Ding Talk тощо. Добре себе зарекомендувало використання рефлексивної карти вражень (за І. Кондратець), у якій педагоги рефлексують після участі у кожному методичному заході.

Результатом методичного супроводу підвищення якості сенсорно-пізнавального розвитку дітей у ЗДО є сформованість доступних для дітей дошкільного віку уявлень, еталонів, що відображають ознаки, властивості та відношення предметів і об'єктів навколишнього світу. Показником сформованості цих уявлень є здатність дитини застосовувати набуті знання у практичній діяльності (ігровій, трудовій, сенсорно-пізнавальній, математичній тощо), оволодіння способами пізнання дійсності, розвиток у дитини наочно-дійового, наочно-образного, словесно-логічного мислення.

На основі опрацювання низки досліджень з питань методичного супроводу у дошкільному закладі (Г. Ватаманюк, О. Брежнєва, Л. Зайцева, О. Коваленко, К. Крутій, М. Машовець, Т. Степанова, О. Фунтікова, К. Щербакова та ін.) були виокремлені умови, яких необхідно дотримуватись для успішного здійснення сенсорно-пізнавального розвитку дітей у ЗДО:

- усвідомлення педагогом вікових особливостей та закономірностей сенсорно-пізнавального розвитку;
- врахування сензитивності вікового періоду дошкільника;
- володіння педагогами дидактичними методами та прийомами організації сенсорно-пізнавального розвитку дітей дошкільного віку;
- облаштування у групах дошкільного закладу розвивального предметно-просторового середовища;
- забезпечення конструктивної взаємодії педагогів з батьками вихованців.

Здійснення методичного супроводу в контексті сенсорно-пізнавального розвитку дітей передбачає наступні етапи: пошуково-розвідувальний, моделювальний, проєктувальний, етап підтримки

практичного впровадження і рефлексивний етап. Змістове наповнення цих етапів таке:

- *пошуково-розвідувальний етап* передбачає вивчення стану розвивального середовища закладу та предметно-розвивального середовища вікових груп, з'ясування його використання з метою сенсорно-пізнавального розвитку дітей у ЗДО;

- *моделювальний етап* передбачає надання допомоги педагогам у створенні власної моделі сенсорно-пізнавального середовища. На даному етапі має бути визначено мету, завдання, принципи, зміст, форми, методи роботи з дітьми і педагогами та передбачено поетапний розподіл їх використання, прогнозовано рівень розвитку вихованців. Переважаючими формами методичної роботи на цьому етапі є індивідуальні консультації, ділові ігри, тренінги, дискусії, обмін досвідом інші інтерактивні форми роботи;

- *проектувальний етап*. Його мета – допомогти вихователям підготуватися до нововведень. Для цього складається детальний план спільної діяльності всіх суб'єктів педагогічного процесу – педагогів, дітей, батьків. На цьому етапі організуються проблемно-тематична діяльність (система постійно діючих семінарів, круглих столів, педагогічні майстерні, практикуми, вебінари тощо);

- *етап практичного впровадження*. Метою цього етапу є практичне впровадження набутих ідей та їх елементів, а також моніторинг процесу і результатів діяльності. Означена робота реалізуватиметься за умовами взаєморозуміння між адміністрацією ЗДО, педагогами і батьками щодо створення матеріально-технічного й інформаційного забезпечення середовища;

- *рефлексивний етап* зіставлення та порівняння результатів упровадження моделі із початковою метою. Найбільш суттєвою ознакою цього етапу є здатність усіх фахівців до аналізу та самоаналізу. Основні форми методичного супроводу на цьому етапі – методичні семінари, круглі столи, науково-практичні конференції, виставки, презентації, школи майстерності, підготовка методичних кейсів та ін.

Підвищення якості сенсорно-пізнавального розвитку дітей у дошкільному закладі на сучасному етапі залежить від правильної організації методичного супроводу педагогів. Зміст методичного супроводу полягає в знаходженні ефективних шляхів вирішення педагогічних проблем, створенні та використанні нових методів, форм роботи для максимального росту професійної діяльності педагога. Системний підхід до організації методичного супроводу педагогів сприяє вдосконаленню

їхньої професійної майстерності, активізації їхнього творчого потенціалу, а індивідуальний підхід, багатство організаційних форм і методів роботи є головною умовою досягнення позитивних результатів організації освітнього процесу.

Важливим чинником у організації методичного супроводу сенсорно-пізнавального розвитку дітей раннього віку є освітнє середовище ЗДО. За визначенням. Це питання було і є предметом дослідження О. Брежнєвої, Г. Ковальова, Л. Лохвицької, Т. Цурман, Т. Шинкар, В. Ясвин та ін.

Освітнє середовище – це характеристика життя всередині освітнього закладу, система впливів і умов формування особистості система можливостей для розвитку особистості у соціальному та просторово-предметному оточенні.

На думку дослідників освітнє середовище закладу освіти складається з таких структурних компонентів:

- фізичного оточення (приміщення закладу, його дизайн, розмір та просторова структура навчальних приміщень, умови для переміщення і розміщення дітей),
- людський фактор (добір дітей, наповнення вікових груп та його вплив на соціальну поведінку дітей,
- вікові та індивідуальні особливості дітей,
- етнічні особливості,
- якість підготовки педагогічного колективу ЗДО,
- освітня програма, за якою працює ЗДО,
- стиль та методи навчальної діяльності,
- форми навчальної діяльності,
- характер контролю.

Освітнє середовище ЗДО включає в себе: групові кімнати, де впродовж дня живуть діти та інші приміщення, які вони відвідують за розкладом. Науковцями виокремлена низка принципів облаштування середовища ЗДО, дотримання яких є першочерговим: урахування віку вихованців; розвивальної спрямованості середовища, ампліфікації, інтеграції спілкування, гри, праці, пізнавально-пошукової, рухової, художньо-мовленнєвої, образотворчої та інших видів діяльності дитини; функціональності, культуровідповідності і зв'язку з реальним життям; діалогічності, динамічності та ін.

Особливого значення питання впливу середовища ЗДО має у організації освітньої роботи з дітьми саме раннього віку, про що зазначають О. Брежнєва, Н. Гавриш, Л. Лохвицька та ін. Окрім того, саме питання впливу середовища ЗДО виокремлене (Т. Гармс, Р. М. Кліффорд, Д. Краєр) у

Шкалі ECERS-3.

Отже, методичний супровід – це комплекс різних форм методичної роботи, педагогічна система, яка є спеціально організованою, спланованою діяльністю, спрямованою на створення сприятливих умов для наукового й методичного зростання всіх учасників освітнього процесу, що гарантує досягнення певної мети через чітко визначену послідовність дій, змісту, методів. Він спрямований на виконання прогностичної, навчальної, консультативної, психотерапевтичної, адаптаційної та регулювальної функцій, здійснюється у індивідуальних, колективних та групових формах. Одним з важливих чинників методичного супроводу сенсорно-пізнавального розвитку дітей раннього віку є освітнє середовище ЗДО.